

PRÍRODNÁ FILOZOFIA A HOLIZMUS

F. MOSER: *Bewusstsein in Raum und Zeit. Die Grundlagen einer holistischen Weltauffassung auf wissenschaftlicher Basis* (Vedomie v priestore a v čase. Holistický svetónázor na vedeckom základe). Graz, Leykam 1989, 288 s.

Franz Moser (nar. 1928) vyštudoval chémiu v Grazi a v Princetone, pôsobí ako profesor Technickej univerzity v Grazi. Záujem o hraničné problémy vedy ho priviedol k holistickému svetónázoru, ktorý spája fyzikálne, biologické a psychologické problémy do jednotného myšlienkového celku. Nadväzuje na holizmus filozofa Jana Smutsa. V recenzovanej práci analyzuje niektoré novodobé výsledky vedy, najmä fyziky, biológie a psychológie, ktoré spochybňujú bežné tradičné poznatky uvedených vied a žiadajú si nové vysvetlenia, ktoré im ponúka vo forme holizmu svojej vlastnej koncepcie, pričom sa opiera o striktné vecné a logické argumenty príslušných vedných odborov, ako kvantovej teórie, samoorganizácie organizmov a anomálnych psychických javov. Problémy presahujúce rámce uvedených vedných disciplín doplnia svojráznym filozofickým výkladom, ktorý sa opiera o "náuku o múdrosti" (Weisheitslehre) čiže "večnú filozofiu" (Ewige Philosophie, philosophia perennis), ktorými rozumie už tisícročia trvajúce myšlienkové úsilie riešiť problémy postavenia človeka vo svete (s. 94).

Kniha je rozdelená na dve časti: 1. *Vedecké základy* a 2. *Základy holistického modelu sveta*. Prvú časť začína analýzou dnešnej myšlienkovvej situácie, a to v oblastiach historicko-sociologickej, ekologicko-ekonomickej, morálno-etickej a vedecko-teoretickej. Úvodom si kladie problém poznania, ktorý formuluje otázkou "Čo vieme o vedení" (Was wissen wir vom Wissen)? Všíma si najmä revolučných obratov v myslení od scholastiky cez Kopernika, Newtona a Kanta. Všíma si aj novodobé myšlienkové prúdy ako kritický racionalizmus, logický empirizmus, neopozitivismus a analytickú filozofiu, proti ktorým má isté výhrady. Jeho analýza poznania vrcholí takzvaným "paradoxom poznania", ktorý formuluje takto: "Nachádzame sa v paradoxnej situácii: musíme chápať komplexnú situáciu – totiž svet a život – poznávacími prostriedkami o ktorých vieme, že sú nedostatočné. To je principiálne nemožné, ale musíme sa o to neustále znova pokúšať, pokiaľ je to možné" (s. 61).

Z najnovších fyzikálnych paradoxov podobne rozoberá Einsteinov paradox EPR (Einstein, Podolsky, Rosen, 1935) a Schrödingerov paradox mačky (1935). Moser v ňom rozlišuje dva spôsoby existencie mačky (t.j. akéhokoľvek hmotného telesa): jeden z nich je stav superpozície (čo znamená, že všetko so všetkým súvisí podľa teórie bootstrelu), v ktorom čas a priestor nemajú žiadny význam, a druhým stav vnímateľný našimi zmyslami, ktorý nazýva biologickou (t.j. fyzikálnou) realitou. Stav superpozície je fenomenologicky nepochopiteľný (autor ho nazýva Energie-Bewusstseins Realität). V ňom sú jednotlivé predmety nerozlíšiteľné. Ak chceme o tomto stave získať nejaké poznanie, musíme urobiť pozorovanie (alebo meranie), čo vyžaduje zásah vedomia človeka. Bez spoluúčasti vedomia nemožno hovoriť o predmetoch v priestore a v čase. Tento postoj nám pripomína Berkeleyho subjektívny idealizmus, ale aj Platónovu deferenciáciu sveta ideí a hmotného sveta. Tento paradox vybral autor aj pre názov recenzovanej knihy.

Čo však autor nazýva vedomím a ako chápe poznanie? Podľa dnešnej fyziky základom celej skutočnosti je energia. Aj život a psychické stavy (napr. telekinéza) sú schopné vyvolať energetické zmeny, a teda sú podľa Mosera energiou. Energia ako jediná realita existuje v stave superpozície (ako E. B. Realität), mimo priestoru a času. Aby sa mohla dostať do pozorovateľného stavu zistiteľného našim vedomím, musí byť nositeľom informácie, a preto vedomie musí obsahovať okrem energie aj informáciu (s. 166). Vedomie ako syntézu energie a informácie nepripisuje autor iba človeku, ale aj ostatným živočíchom, ba aj všetkým

telesám, nakoľko existujú v priestore a v čase, teda mimo sveta superpozície, pričom rozlišuje niekoľko stupňov vedomia. Uvedený model vedomia je podľa autora jadrom holistického obrazu sveta. Z istého hľadiska ho možno pokladať za akúsi modernú verziu hylomorfizmu (Aristotelova beztvárna hmota a formotvorná forma).

V druhej časti knihy rozvádza autor svoj holistický model sveta. Nakoľko ľudské vedomie je neustále v štádiu vývoja, nemožno dať na všetky dielcie problémy definitívne odpovede. Vývoj pripúšťa dokonca možnosť ešte vyšších stupňov vedomia, ako je ľudské vedomie. Najvyšší – nedosažiteľný – stupeň vedomia nazýva Bohom (v zmysle Teilhardovho bodu Omega). Náš svet je magickým svetom, v ktorom pôsobia javy a vzťahy presahujúce chápanie naivného realizmu vychádzajúceho zo zmyslového poznania. Preto mágia a mystika sú holisticky rovnocenné vedeckému poznaniu a to platí aj o náboženských intuíciách, ako ich chápe Moser.

Pri výklade slobodnej vôle a morálky autor predpokladá, že človek žije vo viacrozmerom priestore, z ktorého jeden rozmer – morálny – je vyhradený slobodnej vôli, ktorá sa môže rozhodovať medzi harmóniou a disharmóniou informácie, čo je základom morálky. Popri vševládnúcej vede je existencia Boha zbytočná. Autor však rozlišuje medzi Bohom a božstvom. Božstvo chápe ako univerzálny zákon bytia, ku ktorému patria prírodné zákony aj zákony vedomia. Náboženstvo odmieta ako stavovský prežitok, ktorý bude vývojom prekonaný. Veda nám ukazuje realitu mysticko-magického sveta. Autor postuluje jednotu vedy a mystiky, ktorá odstraňuje disproporcie medzi poznaním a vierou, teda aj medzi teológiou a vedou (s. 269), čo nakoniec povedie k vyššiemu typu človeka.

Autor – prírodovedec, chemik – spracoval nadhodenú tému veľmi precízne a exaktne. Priamo sa odvoláva na 320 citácií originálnych prameňov. Materiál predkladá faktograficky, nepolemizuje s inými názormi a nenecháva za sebou nedomyšlené otvorené problémy. Pri všetkej dôkladnosti jeho práce nemožno jeho filozofické závery, ktorými chce vyplniť medzeru medzi exaktnou prírodovedou a orientálnou mystikou, všeobecne prijímať. Až na malé výnimky nespomína prínos iných filozofických systémov, či už kresťanských alebo mimokresťanských, voči ktorým je v opozícii. Dokonca ani jeho odstup od materialistických či pozitivistických filozofií dneška nie je presvedčivý: jeho definícia vedomia ako energie plus informácie sa neopiera o dualizmus hmoty a ducha nezávislého od hmoty, ale o panteistický monizmus oživenej hmoty.

Pre serióznosť prístupu ide o dielo podnetné a inšpirujúce nielen pre tých, ktorí hľadajú v prírodných vedách oporu pre svoje sklony k orientálnym filozofiám.

Imrich Staríček